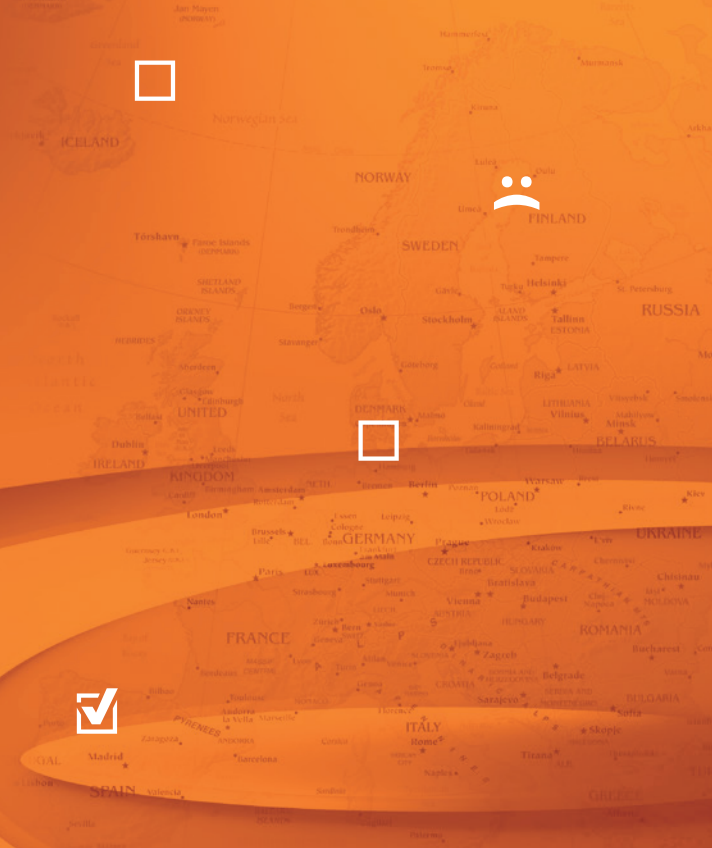

EURÓPSKA SOCIÁLNA SONDA

9. kolo na Slovensku

Spoločenskovedný ústav CSPV SAV

EURÓPSKA SOCIÁLNA SONDA

9. kolo na Slovensku

Denisa Fedáková, Michal Kentoš a kolektív
Košice, 2020

Recenzenti:

prof. PhDr. Tomáš Sollár, PhD.
prof. PhDr. Tomáš Urbánek, PhD.

Autorský kolektív:

Matúš Adamkovič (1,3 AH), Miroslava Bozogáňová (0,7 AH),
Mária Ďurkovská (0,9 AH), Denisa Fedáková (1,2 AH),
Anna Kalistová (0,9 AH), Michal Kentoš (0,7 AH),
Alexander Loziak (0,5 AH), Jana Papcunová (0,6 AH),
Ivana Piterová (0,7 AH), Ivan Schmidt (0,5 AH),
Jozef Výrost (0,3 AH)

Grafický dizajn: Tlačiareň uBabeja, Košice 2020

ISBN 978-80-89524-52-5 (online, Pdf)

<https://doi.org/10.31577/2020.978-80-89524-52-5>

Publikácia neprešla jazykovou korektúrou.

OBSAH

Predslov

Jozef Výrost

s. 5

O projekte Európska sociálna sonda

Denisa Fedáková,
Michal Kentoš

s. 9

Vnímanie spravodlivosti a férovosti na Slovensku a v Európe

Mária Ďurkovská,
Anna Kalistová

s. 14

Kvalita života a ekonomická situácia: Ako je na tom Slovensko?

Matúš Adamkovič

s. 49

„Schvaľujete toto rozhodnutie?“ Meniace sa rodinné normy v Európe a na Slovensku

Denisa Fedáková

s. 70

Postoje k migrácii na Slovensku v kontexte Európy a krajín Vyšehradskej štvorky

Miroslava Bozogánová,
Ivana Píterová

s. 89

Používanie internetu v Európe (a na Slovensku). V čom sa líšia online a offline Slováci?

Ivan Schmidt,
Alexander Loziak

s. 115

Politická participácia Slovákov a Sloveniek v európskom kontexte

Michal Kentoš,
Jana Papcunová

s. 134

Používanie internetu v Európe (a na Slovensku). V čom sa líšia online a offline Slováci?

Ivan Schmidt,
Alexander Loziak

ÚVOD

V rozmedzí posledných 40 rokov sa vývoj internetu a súvisiacich informačných a komunikačných technológií stal jednou z najdynamickejších oblastí celospoločenskej inovácie. V poslednom desaťročí sa tento vývoj ešte zdramatizoval. Kým inovácie ako vyhľadávanie, sociálne siete a komercializácia Internetu sa stali významnými len v priebehu posledných desiatich rokov, dnešný používateľ internetu ich vníma ako samozrejmosť. Tieto inovácie, spojené s masívnym celosvetovým nárastom celkového využívania internetu, sa stali významnými v takmer každom sektore našej spoločnosti (Loader, Dutton, 2012).

Prečo je dôležité skúmať využívanie internetu?

S nárastom významu a využívania internetu v spoločnosti stúpa aj potreba jeho dôkladného skúmania. Je nespochybniteľné, že používanie internetu významne ovplyvňuje ako spoločnosť, tak aj jednotlivca, a prináša pozitívne aj

negatívne dopady. Jednotlivec môže z používania internetu profitovať v ekonomických, kultúrnych, sociálnych aj v osobných sférach (Helsper, 2012).

V ekonomickej sfére je pomocou internetu možné zabezpečiť lepší príjem a budovať finančný kapitál. Kultúrna sféra internetu ponúka rozvoj identity a participáciu v kultúrnych a umeleckých aktivitách (Maccoby, 2007). V sociálnej sfére je možné vytvorenie skupín a sietí, ktoré ponúkajú podporu (Portes, 1998). Nakoniec, osobná sféra vo využívaní internetu môže uspokojiť rôzne záujmy a voľno časové činnosti (Chadwick a kol., 2016).

Používanie internetu má však aj tienistú stránku. Sociálne siete dávajú priestor šíreniu populistickej rétoriky či prejavom nenávisti a môžu prispieť k vytváraniu extrémistických postojov (Pariser, 2011). Nerovnomerná distribúcia internetových zdrojov v populácii taktiež vytvára nový druh sociálnej nerovnosti (9.kolo, 2018).

Táto sociálna nerovnosť vyplýva jednak z nerovného prístupu k internetu, ale aj z odlišných zručností využívať internet. Rozdiely v zručnosti ľudí využívať internet spôsobujú nerovné príležitosti v dosahovaní cieľov a uspokojovaní potrieb. Zruční internetoví užívatelia sú schopnejší vyhľadať v online priestore informácie a majú väčší dosah v sieťach ľudí (Di Maggio, Hargittai; 2001).

Títo jedinci disponujú takzvanými online zručnosťami. Online zručnosti (alebo digitálne zručnosti) umožňujú

vyhľadávanie cenných internetových zdrojov a príležitostí. Príležitosti v online priestore pritom môžu mať dôležitý sociálny, politický a kultúrny dopad (van Dijk, 2006).

Online zručnosti a používanie internetu hrajú úlohu aj v analýze politického správania. Môžu byť napríklad základným vysvetľujúcim faktorom pre modernú politickú participáciu (Anduiza a kol., 2010). Internet taktiež vplyva na sociálne vzťahy či pocity depresie a šťastia (Kraut a kol., 1998). Po internetu môže teda spoluvytvárať rôzne pozitívne aj negatívne javy v spoločnosti, aj v našich osobných životoch.

Využívanie internetu u nás a v európskom kontexte

Stále aktuálnou oblasťou výskumu je skúmanie používania internetu v európskom kontexte. Eurobarometer z roku 2016 zahrnul do svojho výskumu 28 európskych krajín. V prieskume bolo zastúpené aj Slovensko. Hlavným zistením štúdie bolo, že väčšina z 13 483 európskych respondentov potvrdila používanie internetu častejšie ako raz týždenne. 46 % Slovákov vo výskume uviedlo, že používa internet viac ako raz mesačne a 43 % uviedlo, že používa internet raz týždenne alebo menej (Eurobarometer, 2016).

Podľa štatistík zisťovaných na medzinárodnej webovej stránke zameriavajúcej sa na používanie internetu, z 5 459 642 obyvateľov Slovenska 30. júna 2020 bolo 4 629 641 používateľov, čo predstavuje 84,8 % populácie.

Priemer 27 európskych štátov v tejto štatistike bol 89,4 %, Slovensko sa teda pohybovalo pod európskym priemerom. Krajiny s najvyšším počtom používateľov internetu boli podľa týchto štatistík Dánsko (97,8 %), Luxembursko (96,3 %) a Estónsko (96,2 %). Krajiny s najnižším počtom používateľov internetu boli Bulharsko (67,1 %) a Rumunsko (74,8 %) (Internet World Statistics, 2020).

Prieskum Digital Economy and Society Index (DESI) ukazuje podobné zistenia. V Dánsku, Švédsku a Holandsku prevažná časť populácie (95 %) používa internet aspoň raz týždenne. V iných európskych krajinách, vyše štvrtina populácie ešte stále nepoužíva internet pravidelne – 33 % v Bulharsku a 28 % v Rumunsku. V slovenskej populácii podľa tohto výskumu využíva internet aspoň raz týždenne 81 % ľudí (DESI, 2020).

V tejto kapitole sme priniesli analýzu dát slovenských respondentov a respondentov z ďalších európskych krajín vo využívaní internetu z najnovšieho kola Európskej sociálnej sondy.

Digitálne rozdiely

So sociálnymi dôsledkami internetu sa často krát spája termín *digitálne rozdiely*. Podľa Roberta (1998) myšlienka digitálnych rozdielov predstavuje druh sociálnej nerovnosti – zväčšujúcu sa priepasť medzi menej privilegovanými členmi spoločnosti, hlavne medzi ekonomicky slabšou,

staršou či inak znevýhodnenou časťou spoločnosti, ktorá nemá prístup k počítačom či internetu a medzi ekonomicky silnejšou, mladšou časťou spoločnosti, ktorá tento prístup má. Rozdiely v užívaní internetu, ako sme už spomínali, majú podstatné sociálne, politické a kultúrne dopady (van Dijk, 2006).

Prieskum DESI zisťoval populačnú proporciu Európanov, ktorí nikdy nepoužívali internet. DESI sa organizuje každoročne a pri porovnaní výsledkov z roku 2018 a 2019 zaznamenal pokles tejto časti populácie. Zdá sa teda, že v Európe sa digitálne rozdiely postupne zmenšujú. Na Slovensku sa tento podiel určil na 12 % (DESI, 2020).

Výskumná oblasť digitálnych rozdielov sa za 20 rokov existencie značne vyvinula. Prvá fáza výskumu sa sústredila len na zisťovanie prístupu k internetu a spájala ho s faktormi ako sú príjem, etnicita, vek, pohlavie či edukácia. Táto fáza má vo výskume stále prominentné miesto (Mansell, 2017). Druhá fáza skúmania digitálnych rozdielov rozšírila svoj záujem o frekvenciu užívania internetu a rôznorodé následky vyššej či nižšej frekvencie (Mihelj, Luguina, Downey, 2019).

Keďže druhá fáza sa sústredila na následky používania internetu, skúmanie tohto fenoménu začalo presahovať do rôznych iných oblastí. Holandský výskum (Van Deursen, Van Dijk, 2014) odhalil, že fenomén digitálnych rozdielov je postavený na súhre viacerých faktorov (ako je vzdelanie,

motivácia, sociálne a kultúrne preferencie), nielen na samotnom prístupe k internetu či času stráveným online aktivitami. Prínajmenšom v holandskej populácii sa dokázalo, že ľudia s nižším vzdelaním sú online viac hodín denne ako ľudia s vyšším vzdelaním. Nižšie vzdelaní ľudia sa v online priestore zapájali prevažne do sociálnych interakcií a hrania hier.

Tieto aktivity, hoci predstavujú veľké množstvo času online, neriešia problém digitálnych rozdielov ako mechanizmu sociálnej nerovnosti a nerovnej prístupnosti príležitostí. Prístup a čas na internete teda automaticky nepredstavujú konštruktívne využívanie cenných zdrojov a informácií (van Dijk, 2006).

Digitálne rozdiely sú v súčasnej spoločnosti dôležitou témou a aj keď niektoré zdroje (DESI, 2020) naznačujú, že rozdiely sa postupne zmenšujú, iné zdroje (Van Deursen, Van Dijk, 2014) ukazujú, že riešenie tohto fenoménu môže byť zložitejšie, ako sme si doposiaľ mysleli. Preto sa v tejto kapitole pozreli aj nato, ako sa digitálne rozdiely prejavujú na Slovensku a to medzi používateľmi (tými, ktorí sú online) a nepoužívateľmi internetu (tými, ktorí sú offline).

Otázky, ktoré chceme v tejto kapitole zodpovedať

1. Ako často využívame internet u nás na Slovensku?
2. Ako často využívame internet na Slovensku v porovnaní s inými európskymi krajinami?

3. Existujú rozdiely v používaní internetu medzi rôznymi časťami Európy?
4. Aký vplyv má vzdelanie a príjem na frekvenciu využívania internetu na Slovensku?
5. Existujú rozdiely v charakteristikách medzi používateľmi a nepoužívateľmi internetu na Slovensku?

METÓDA

V tejto kapitole boli spracované a interpretované dáta z projektu Európska sociálna sonda, konkrétne z jej stabilného modulu Média a Sociálna dôvera. Tento modul je takzvaným základným modulom, čo znamená, že sa zisťoval vo všetkých kolách ESS.

V rámci tohto modulu sme sa zamerali na 2 položky zisťujúce, či respondenti využívajú internet a ak ho využívajú, v akej týždennej a dennej frekvencii.

Je dôležité poznamenať, že frekvencia využívania internetu nemusí nevyhnutne predstavovať spoľahlivú mieru efektívneho využívania internetu. Dá sa argumentovať, že čím vyššími online zručnosťami používateľ disponuje, tým menej času potrebuje na využívanie internetových zdrojov za špecifickým účelom (9. kolo, 2018).

Detailná miera frekvencie (oproti jednoduchému údaju, či človek užíva alebo neužíva internet) je nevyhnutná pre zachytenie variácie miery využívania internetu. A to najmä v krajinách, kde je penetrácia internetu vysoká

– teda v krajinách, kde vysoké percento populácie má prístup k internetu a využíva ho. Položkami sa zisťovalo používanie rôznych zariadení ako počítače, tablety a smartfóny, a zahrňujú používanie internetu ako v pracovnom, tak aj súkromnou prostredí (9. kolo, 2018).

Frekvencia využívania internetu bola zisťovaná pomocou dvoch položiek:

Prvá otázka nášho dotazníka znela: *Ludia môžu používať internet na rôznych zariadeniach ako počítačoch, tablete a smartfónoch. Ako často používate internet na týchto alebo iných zariadeniach, či už na pracovné, alebo osobné účely?* Možnosti odpovedí na túto otázku boli nasledovné:

1. Nikdy, 2. Len príležitostne, 3. Zopárkrát do týždňa, 4. Väčšinu dní, 5. Každý deň.

V prípade, že respondent odpovedal na predchádzajúcu otázku *Väčšinu dní* alebo *Každý deň*, bola mu položená otázka: *Kolko času asi strávite používaním internetu na počítači, tablete, smartfóne alebo inom zariadení, či už na pracovné alebo osobné účely počas bežného dňa?* Prosím, Vašu odpoveď uveďte v hodinách a minútach.

VÝSLEDKY

Ako často využívame internet u nás na Slovensku?

Tabuľka 1 nám prezentuje odpovede respondentov na otázku: *Ludia môžu používať internet na rôznych zariadeniach ako počítačoch, tablete a smartfónoch.*

Ako často používate internet na týchto alebo iných zariadeniach, či už na pracovné, alebo osobné účely?

Respondenti odpovedali na 5 bodovej škále, na ktorej zaznamenali svoj čas na internete. V tabuľke môžeme vidieť, že až 22 % respondentov uviedlo, že vôbec nepoužívajú internet. 12 % respondentov trávi čas online len príležitostne, rovnaké percento zúčastnených uviedlo, že trávi čas na internete zopár krát do týždňa. 9 % sa pripojí na internet väčšinu dní v rámci týždňa a nakoniec 45 % respondentov sa vyjadrilo, že sú na internete každý deň. 78 % Slovákov teda v rámci týždňa aspoň príležitostne využíva internet.

Možnosti / odpovede respondentov	Frekvencia (v %)
Nikdy	22
Len príležitostne	12
Zopárkrát do týždňa	12
Väčšinu dní	9
Každý deň	45

Tabuľka 1. Frekvencie odpovedí slovenských respondentov (SR, N=1083)

V rámci položiek ESS 9. kola bola u slovenských respondentov sledovaná aj dĺžka času strávená na internete počas jedného dňa. Otázka v rámci dotazníka ESS znela: *Koľko času asi strávite používaním internetu na počítači, tablete, smartfóne alebo inom zariadení, či už na pracovné alebo osobné účely počas bežného dňa?* Zúčastnení uvádzali čas v hodinách a minútach, v tabuľke kvôli prehľadnosti uvádzame čas v minútach. 23 % respondentov uviedlo, že trávajú na internete menej ako jednu hodinu. Najpočetnejšou skupinou (34 %) bola kategória respondentov, ktorá trávi na internete od jednej do dvoch hodín denne. Ďalšou kategóriou bola skupina respondentov, ktorá venuje internetu od dvoch do troch hodín denne, čo predstavuje vzorku 17 %. Štvrtou kategóriou (6 %) boli účastníci výskumu, ktorí sú denne online od troch do štyroch hodín svojho času. Predposlednú kategóriu tvorí skupina (9 %) respondentov, ktorí sú na internete od štyroch do 5 hodín. Posledná kategória (11 %) venovala internetu denne viac ako päť hodín. V priemere Slováci trávajú na internete 157 minút denne, čo predstavuje vyše 2 a pol hodiny. Uvedený čas všetkých účastníkov výskumu sa pohyboval od 0 minút, až po 900 minút online. Výsledky prezentujeme v Tabuľke 2.

Množstvo času na internete v minútach	Frekvencia (v %)
≤ 60	23
60 - 120	34
120 - 180	17
180 - 240	6
240 - 300	9
300 <	11

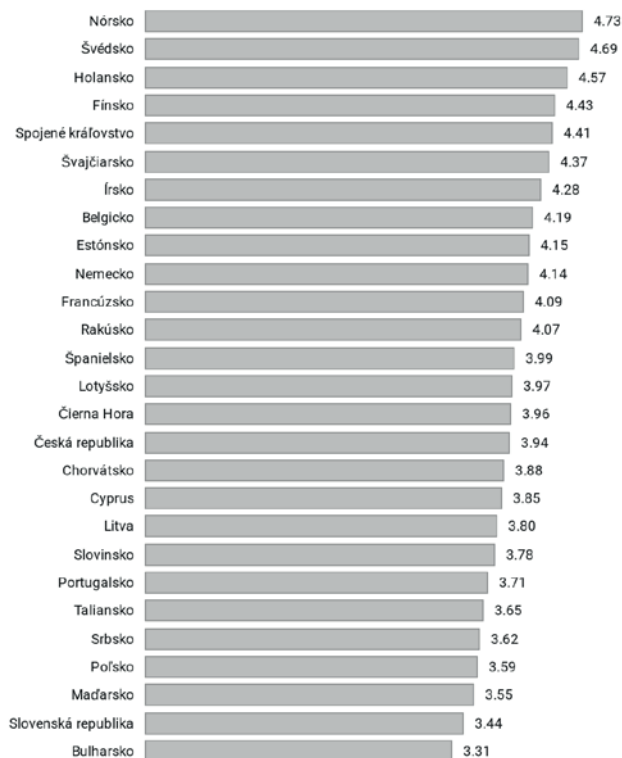
Tabuľka 2. Frekvencia reportovaného denného času stráveného na internete u slovenských respondentov (SR, N=1083)

Ako často využívame internet na Slovensku v porovnaní s inými európskymi krajinami?

V Grafe 1 môžeme vidieť priemerné skóre respondentov európskych krajín na otázku: *Ľudia môžu používať internet na rôznych zariadeniach ako počítačoch, tablete a smartfónoch. Ako často používate internet na týchto alebo iných zariadeniach, či už na pracovné, alebo osobné účely?* Verbálny význam hodnôt od 1 do 5 uvádzame v časti Metóda.

Analýza sa zameriavala na všetky krajiny, ktoré sa zapojili do 9. kola ESS projektu. Ku každej krajine je priradený číselný údaj vypovedajúci o priemernej odpovedi zúčastnených na uvedenú otázku. Najnižšiu hodnotu zaznamenali respondenti Bulharska (3.31), prekvapivo respondenti Slovenska (3.44) a respondenti Maďarska (3.55). Tri krajiny s najvyššími priemernými nameranými hodnotami boli Nórsko (4.73), Švédsko (4.69) a Holandsko (4.57). Celoeurópsky priemer tejto hodnoty bol 3.86 – približuje sa teda k odpovedi 4, ktorá znamená *Väčšinu dní*. Hodnota nameraná u slovenských respondentov (3.44), sa približne umiestňuje medzi odpoveďami 3 a 4, ktoré znamenajú *Zopárkrát do týždňa* a *Väčšinu dní*. Výsledky sú v tabuľke zoradené od krajiny s najvyššou priemernou hodnotou po krajinu s najnižšou priemernou hodnotou.

Graf 1. Priemerné skóre respondentov európskych krajín v otázke zisťujúcej frekvenciu používania internetu v priebehu jedného týždňa (EU, N=47086)

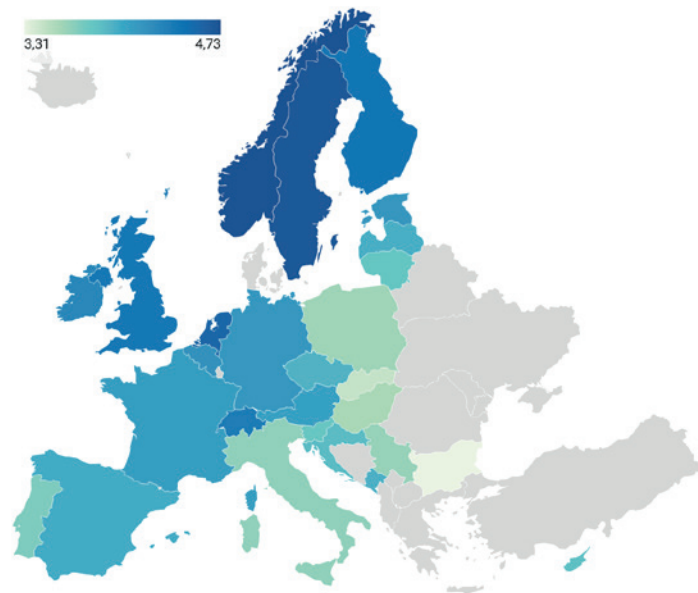
Existujú rozdiely v používaní internetu medzi rôznymi časťami Európy?

Graf 2 graficky znázorňuje frekvenciu používania internetu v rámci Európy. Podľa odtieňu farby, ktorý predstavuje frekvenciu, môžeme vidieť, že obyvateľstvo severných krajín Európy trávi na internete viac času ako obyvateľstvo krajín južnej a východnej Európy.

Krajiny ako Bulharsko, Cyprus, Česká republika, Chorvátsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Čierna Hora, Poľsko, Portugalsko, Slovenská republika, Slovinsko, Španielsko a Taliansko zaradujeme do skupiny krajín, v ktorej respondenti uvádzali, že používajú internet menej často. Hodnoty tejto skupiny európskych krajín sú priemerne v intervale od 3 do 4, čo predstavujete odpovede: *Zopárkrát do týždňa* a *Väčšinu dní*. Ďalšiu skupinu tvoria krajiny, v ktorých sa priemerná hodnota odpovedí respondentov pohybuje medzi hodnotami škály 4 a 5, teda odpoveďami: *Väčšinu dní* a *Každý deň*. Podľa uvedeného kritéria sa do tejto skupiny krajín zaraďuje Belgicko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Holandsko, Írsko, Nemecko, Nórsko, Rakúsko, Švajčiarsko a Švédsko.

Krajiny Európy sa v ďalšej analýze rozdelili podľa publikácie od Jordana (2005) do štyroch základných celkov: severná, južná, východná a západná Európa. Ako bolo uvedené vyššie, obyvateľstvo severnej Európy skóruje najvyššie v rámci frekvencie využívania internetu.

Najmenej skóruje obyvateľstvo južnej Európy. Obyvateľstvo západných krajín trávi na internete v priemere viac času ako obyvateľstvo východných krajín. Tieto rozdiely sú jasne viditeľné v grafe (Graf 2) na základe farebného rozdelenia, kde svetlo-zelená farba predstavuje najnižšiu

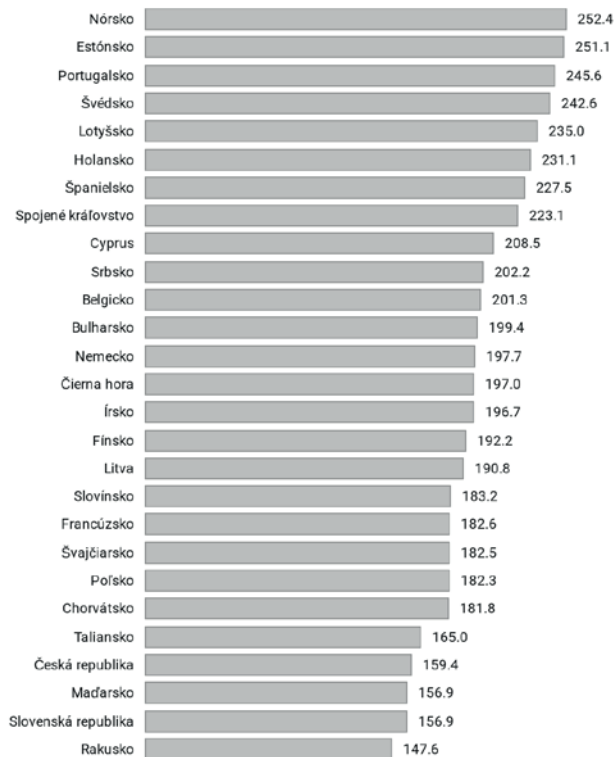

Graf 2. Zobrazenie týždennej frekvencie používania internetu respondentov európskych krajín na základe priemerného skóre v položke (EU, N=47086)

frekvenciu užívania, naopak tmavo-modrá farba signalizuje najvyššiu frekvenciu používania internetu. Krajiny sfarbené sivou farbou sú krajiny, ktoré sa deviateho kola projektu ESS nezúčastnili.

Graf 3 ilustruje porovnanie krajín Európy, avšak tentokrát v otázke: *Koľko času asi strávite používaním internetu na počítači, tablete, smartfóne alebo inom zariadení, či už na pracovné alebo osobné účely počas bežného dňa?* Respondenti zadávali svoje odpovede v minútach. Vo výsledkoch môžeme vidieť priemerné množstvo minút pre každú zo zúčastnených krajín.

Najnižšie priemerné hodnoty boli zaznamenané v Rakúsku (148 minút), v Slovenskej republike (157 minút) a v Maďarsku (157 minút). Najvyššie hodnoty boli naopak namerané v Nórsku (252 minút), v Estónsku (251 minút) a v Portugalsku (246 minút). Celoeurópsky priemer denného času stráveného na internete sa pohyboval na hodnote 199 minút.

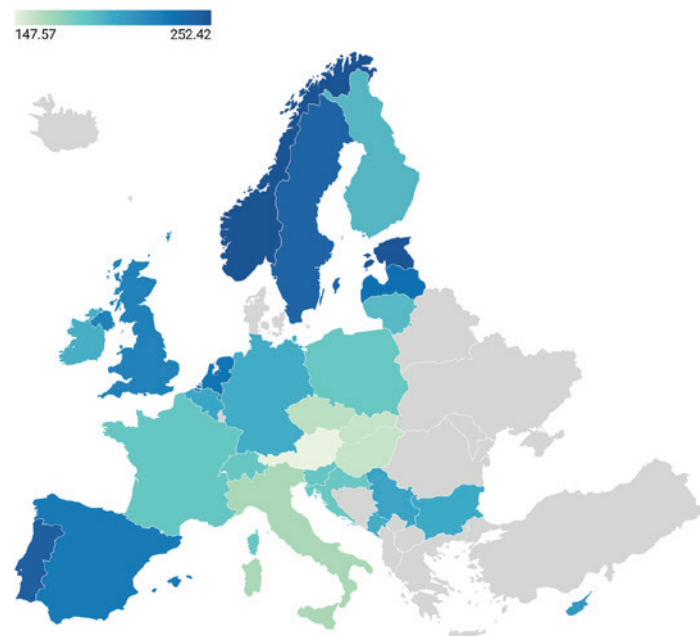

Graf 3. Denné používanie internetu respondentov európskych krajín v minútach (EU, N=47086)

Graf 4 ilustruje (pomocou mapy Európy) porovnanie európskych krajín v otázke: *Koľko času asi strávite používaním internetu na počítači, tablete, smartfóne alebo inom zariadení, či už na pracovné alebo osobné účely počas bežného dňa?* Podľa Jordana (2005) sme krajiny opäť rozdelili do štyroch skupín severnej, južnej, východnej a západnej Európy. Krajiny severnej Európy dominujú aj v dennej frekvencii používania internetu. Na grafe to môžeme vidieť aj na základe farebného odlíšenia, keďže tmavomodrou farbou sú označené krajiny s vyšším časom stráveným na internete, zatiaľ čo svetlozelenou farbou sú označené krajiny, ktoré sú online menej času. Krajiny sa pohybovali v intervale medzi 147 minút a 252 minút.

Najvyššie hodnoty boli teda zaznamenané v severných krajinách ako sú Švédsko, Nórsko, Estónsko a Lotyšsko. Vysoké priemery sa potvrdili aj v krajinách západnej Európy – Portugalsko a Španielsko. Krajiny južnej a východnej Európy sa aj v dennom čase online umiestnili nižšie.

Slovenská republika s priemerom 157 minút, čo je v prepočte približne 2 hodiny a 37 minút používania internetu za deň, sa zaradila medzi krajiny, ktoré trávia online aktivitami menej času.

Graf 4. Zobrazenie dennej frekvencie používania internetu respondentov európskych krajín v minútach (EU, N=47086)

Aký vplyv má vzdelanie a príjem na frekvenciu využívania internetu na Slovensku?

Príjem a vzdelanie patria medzi dôležité charakteristiky populácie, preto sme sa rozhodli preskúmať, či majú vplyv na frekvenciu využívania internetu. Pri porovnávaní veľkosti príjmu jednotlivca bola slovenská vzorka rozdelená do troch platových tried podľa Zákona č. 224/2019 Z. z. V poslednej triede bol v grafe uvedený horný strop príjmu na základe maximálnej hodnoty zaznamenatej v dátach projektu ESS 9. kola. Prvú skupinu tvorili respondenti, ktorých mesačný príjem nepresahoval 720 Eur za mesiac. Druhú skupinu tvorili ľudia, ktorých príjem bol v intervale od 720 do 1100 Eur za mesiac. Poslednú skupinu tvorili tí, ktorých príjem presahoval 1100 Eur. Pre každú skupinu je uvedený priemerný denný čas strávený na internete v minútach. Najvýraznejšie rozdiely (aj štatisticky významné) boli zaznamenané medzi respondentmi druhej a tretej skupiny. Výsledky sú prezentované v Grafe 5.

Graf 5. Priemerný denný čas na internete v minútach v závislosti od príjmu jednotlivca (SK, N=1083)

Aj na základe dosiahnutého vzdelania bola slovenská vzorka rozdelená do skupín, v súlade s príslušným zákonom (Zákon č. 245/2008 Z. z.). Prvú skupinu tvorili respondenti, ktorí dosiahli najvyššie dosiahnuté štúdium na úrovni základnej školy. Druhú skupinu tvorili zúčastnení so stredoškolským najvyšším vzdelaním a tretia skupina bola zložená z respondentov s vysokoškolským vzdelaním. Priemerný denný čas strávený na internete je uvádzaný v minútach. Najväčšie rozdiely (aj štatisticky významné) boli zistené medzi skupinami, ktoré dosiahli základné vzdelanie a stredoškolské vzdelanie. Výsledky sú prezentované v Grafe 6.

Graf 6. Priemerný denný čas na internete v minútach v závislosti od dosiahnutého vzdelania (SK, N=1083)

Existujú rozdiely v charakteristikách medzi používateľmi a nepoužívateľmi internetu na Slovensku?

Posledným cieľom kapitoly bolo preskúmať rozdiely charakteristík slovenských používateľov a nepoužívateľov internetu. Najprv sme slovenskú vzorku rozdelili na 2 kategórie, používateľov a nepoužívateľov, a to v otázke: *Ludia môžu používať internet na rôznych zariadeniach ako počítačoch, tablete a smartfónoch. Ako často používate internet na týchto alebo iných zariadeniach, či už na pracovné, alebo osobné účely?* Do prvej kategórie boli zaradení respondenti, ktorí odpovedali *Každý deň* (teda najaktívnejších používateľov internetu), do druhej kategórie boli zaradení respondenti, ktorí odpovedali *Nikdy*. Toto rozdelenie dokáže jasne zachytiť fenomén digitálnych rozdielov na Slovensku.

Tieto dve skupiny boli porovnané vo vybraných premenných z dát ESS 9.kola, ktoré prezentujeme v Tabuľke 3. Premenné boli vybrané na základe teoretických poznatkov uvedených v úvode tejto kapitoly, keďže práve v týchto premenných sa môže preukázať sociálna nerovnosť alebo fenomén digitálnych rozdielov. K premenným boli priradené priemerné hodnoty reportovaných premenných pre obe skupiny. Označili sme tie, ktoré sa preukázali ako štatisticky signifikantné.

Politická participácia bola meraná pomocou položky, ako veľmi ľudia participujú v politických aktivitách. Respondenti mohli odpovedať na 5 bodovej škále od odpovede, že vôbec neparticipujú, až po položku, že participujú vo veľkej miere. Výsledky ukazujú, že aktívni používatelia internetu v priemere politicky participujú viac ako nepoužívatelia (Cohen D = 0,63).

Pocit zdravia bolo merané položkou, v ktorej respondent na 5 bodovej škále určil, do akej miery sa cíti zdravý. Škála sa pohybovala od odpovede Veľmi zdravý po odpoveď Vôbec sa necítim zdravý. Výsledky odhaľujú, že používatelia internetu sa v priemere cítia výrazne zdravšie (Cohen D = 0,15).

Rovnako sme analyzovali *pocit šťastia* – respondent na 10 bodovej škále určil, do akej miery sa cíti šťastný. Hodnota 1 predstavovala, že sa respondent cíti extrémne nešťastne, pričom hodnota 10 naopak znamenala extrémne šťastne. Používatelia internetu sú podľa našich výsledkov výraznejšie šťastnejší (Cohen D = 0,75).

Ďalšou nami skúmanou premennou bol *pocit životnej spokojnosti*. Účastníci výskumu znovu odpovedali na 10 bodovej škále – hodnota 1 predstavovala, že respondent je extrémne nespokojný a hodnota 10, že je respondent extrémne spokojný. Výsledky naznačujú, že aktívni používatelia internetu sú nespokojnejší ako nepoužívatelia internetu (Cohen D = 0,54).

Poslednou analyzovanou premennou bola úroveň sociálnej interakcie. Respondenti mali na 7 bodovej škále určiť, ako často sa stretávajú so svojimi známymi. Čím vyššiu hodnotu označili, tým častejšie sa so známymi stretávali. Podľa analýz sa používatelia internetu stretávajú so známymi častejšie ako nepoužívatelia internetu (Cohen D = 0,78).

	Užívatelia internetu (N=100)	Neužívatelia internetu (N=207)
Politická participácia	1,69*	1,27*
Pocit šťastia	7,40*	6,20*
Pocit zdravia	1,68*	2,93*
Pocit životnej spokojnosti	5,67*	6,69*
Sociálna interakcia	5,23*	4,17*

* - predstavuje štatistickú významnosť rozdielov priemerných skóre u reportovaných premenných, na základe výpočtov t-testu

Tabuľka 3. Porovnanie priemerných skóre používateľov a nepoužívateľov internetu na Slovensku vo vybraných premenných (SR, N=307)

DISKUSIA A ZÁVER

Cieľom tejto kapitoly bolo zodpovedať viacero otázok týkajúcich sa využívania internetu u nás na Slovensku, aj v ostatných európskych krajinách. V prvom rade nás zaujímalo, aká je situácia u nás doma, teda ako často sú online Slováci. 22 % Slovákov v prieskume Európskej sociálnej sondy uviedlo, že vôbec nepoužívajú internet. Ostatok respondentov, 78 % Slovákov v rámci týždňa aspoň príležitostne využíva internet. Medzinárodná webová stránka (Internet World Statistics, 2020) uvádza k 30. júnu 2020 optimistickejšie výsledky, podľa ktorých 84,8 % slovenskej populácie tvoria používatelia internetu. Ďalší medzinárodný výskum (DESI, 2019) zistil, že 81 % Slovákov využíva internet aspoň raz týždenne, zatiaľ čo 12 % slovenských občanov nikdy nepoužívalo internet. Aj keď percentuálne zastúpenie ľudí, ktorí internet využívajú a nevyužívajú sa v jednotlivých prieskumoch mení, spoločný trend všetkých medzinárodných prieskumov hovorí o tom, že v užívaní internetu patríme v rámci Európy skôr k podpriemeru.

Vyššie tretina Slovákov (34 %) uviedla, že trávia na internete jednu až dve hodiny denne. 23 % Slovákov uviedlo, že trávi na internete menej ako 60 minút denne. Ak tieto údaje porovnáme s predchádzajúcimi výsledkami (22 % Slovákov internet vôbec nepoužívajú), môžeme usúdiť, že tá časť Slovákov, ktorá internet používa, je online

minimálne hodinu denne. Priemerne trávia Slováci na internete denne 157 minút, čo predstavuje vyše 2 a pol hodiny.

Keďže ESS ponúka dáta z mnohých európskych krajín, ponúka aj príležitosť porovnať používanie internetu na Slovensku oproti zvyšku Európy. Prekvapivo, spomedzi skúmaných krajín sa Slovensko v oboch našich analýzach umiestnilo na predposlednom mieste. V prvej analýze (Graf 1) Slovensko skórovalo s hodnotou 3.44, čo predstavuje frekvenciu užívania internetu medzi *Zopárkrát do týždňa* a *Väčšinu dní*. Pre porovnanie, pre najvyššie umiestnené krajiny Európy – Nórsko, Švédsko a Holandsko boli vypočítané hodnoty od 4.57 po 4. 73. Celoeurópsky priemer odpovedí v tejto otázke je 3. 86. Môžeme teda usúdiť, že aj keď rozdiel medzi obyvateľmi Slovenska a obyvateľmi popredných krajín v používaní internetu je markantný, celoeurópsky priemer sa výraznejšie nevzdďaľuje od slovenského priemeru.

V ďalšej analýze (Graf 3), sa ukázalo, že priemerný Slovák strávi na internete denne 157 minút. Tento údaj môžeme porovnať s priemerami najvyššie umiestnených krajín v tejto kategórii – s Nórskom, Estónskom a Portugalsku s priemerami od 246 po 252 minút denne. Celoeurópsky priemer denného *online* času sa pohybuje na hodnote 199 minút. Oproti *online lídrom* Európy teda zaostávame takmer o 100 minút, zatiaľ čo v porovnaní

s *priemerným Európanom* je Slovák denne na internete o vyše 40 minút menej.

Tiež sme sa zaoberali rozdielmi v užívaní internetu v rôznych častiach Európy. Naše analýzy ukázali, že severná Európa skóruje najvyššie v oboch otázkach, ktoré merali používanie internetu. Menej v oboch otázkach skóruje južná Európa. Západné krajiny trávia v online priestore v priemere viac času ako východné krajiny. Tieto výsledky sú konzistentné so súčasnými medzinárodnými výskumami používania internetu, v ktorých sa severské krajiny opakovane umiestňujú v popredí a južné a východné krajiny na pomyselnom chvoste (Internet World Statistics, 2020; DESI, 2019).

Nasledujúcim cieľom kapitoly bolo objasniť, či vzdelanie a príjem na Slovensku súvisí s frekvenciou využívania internetu. Zistili sme, že medzi skupinou s príjmom od 720 eur do 1100 eur a skupinou s príjmom nad 1100 eur existujú pomerné veľké rozdiely. Skupina Slovákov s príjmom nad 1100 eur trávila na internete denne v priemere o 55 minút viac.

Výskum dlhodobo zdôrazňuje ekonomické výhody užívania internetu, vrátane zvýšenia osobného príjmu (Helsper, 2012). Naše výsledky preto môžu viesť k úvahe o tom, že viac času online môže viesť k príležitostiam zabezpečiť si lepší finančný príjem. Internet predsa ponúka množstvo možností online vzdelávania či zdokonaľovania

pracovných schopností, nehovoriac o prístupe k portálom s denne aktualizovanými pracovnými ponukami. Svetový výskum (Van Deursen, Van Dijk, 2014) nás však pri týchto úvahách nabáda k opatrnosti, keďže ukazuje, že čas online automaticky neznamená čas investovaný do konštruktívnych aktivít. Pri interpretácii týchto výsledkov teda ostávame obozretní.

Neurčitosť využívania internetu sa rovnako odzrkadlila pri skúmaní súvislosti vzdelania a používania internetu na Slovensku. Podstatné rozdiely sme zistili medzi ľuďmi s dokončeným základným a stredoškolským vzdelaním. Respondenti s ukončeným základným vzdelaním strávili na internete o 56 minút viac ako respondenti s ukončeným stredoškolským vzdelaním. Je teda nespochybniteľné, že Slováci so základným vzdelaním sú častejšie online, avšak ako tento online čas využívajú zostáva otázne. Pripomíname, že výskum z roku 2014 zistil, že skupina najaktívnejších používateľov internetu mali nižšie vzdelanie a najviac času online trávila na sociálnych sieťach a hraním hier (Van Deursen, Van Dijk, 2014).

Posledný cieľ, ktorý sme si vzhľadom na aktuálnosť témy digitálnych rozdielov vytýčili, bol priblížiť rozdiely v charakteristikách medzi používateľmi a nepoužívateľmi internetu na Slovensku. Overovali sme rozdiely v týchto dvoch skupinách v nasledujúcich premenných – politická participácia, pocit šťastia, pocit zdravia, pocit životnej

spokojnosti a sociálna interakcia. Naše zistenia naznačili, že aktívni používatelia internetu oproti nepoužívateľom internetu skórovali vyššie v politickej participácii, pocite zdravia, pocite šťastia, aj v úrovni sociálnej interakcie. Naopak, nepoužívatelia internetu skórovali vyššie v pocite životnej spokojnosti.

Dá sa teda predpokladať, že aj na Slovensku existuje určitý druh digitálnych rozdielov a prejavuje sa vo viacerých oblastiach. Frekvencia používania internetu ako prediktor politickej participácie sa potvrdil ako vo svete (Anduiza a kol., 2010), tak aj u nás. Hoci podľa niektorých autorov je používanie internetu spojené s nižšou úrovňou sociálnej interakcie a nižším prežívaným šťastím (Kraut a kol., 1998), analýzy v tejto kapitole ukazujú opak. Internet je predsa médium, ktoré umožňuje vytváranie nových sociálnych kontaktov a tiež zapájanie do rôznych kultúrnych či voľno časových aktivít (Di Maggio, Hargittai, 2001). Nie je teda prekvapením, že Slováci aktívni na internete v priemere prežívajú vyššiu mieru šťastia a viac sa zapájajú do sociálnych interakcií. Internet taktiež poskytuje bohaté zdroje informácií o starostlivosti o zdravie (Rogers a kol., 2017), čo môže vysvetľovať vyšší pocit zdravia u používateľov internetu. Zaujímavým je tiež zistenie, že nepoužívatelia internetu na Slovensku prežívali vyššiu celkovú životnú spokojnosť. Aj keď naša analýza dát nedokáže toto zistenie hlbšie vysvetliť, tento ukazovateľ

pripomína, že používanie internetu nie je automaticky spojené iba s výhodami.

Internet, ako miesto zahŕtené najrôznejším typom obsahu a umožňujúce rôznorodé aktivity, na nás vplýva komplikovaným spôsobom. Potvrdzuje to aj naša štúdia. Preto zistenia, že priemerný Slovák denne používa internet menej ako priemerný Európan nemôžeme jednoznačne označiť za negatívne. Rovnako ani zistenia, že Slováci so základným vzdelaním trávajú na internete viac času ako Slováci so stredoškolským vzdelaním nie je možné automaticky interpretovať ako priaznivé alebo nepriaznivé. Výsledný vplyv internetu na každého z nás totiž zrejme vzniká kombináciou kvantity internetu v našich životoch, ako aj jeho kvality.

SUMMARY

Usage of internet in Europe (and in Slovakia). What are differences between online and offline Slovaks?

INTRODUCTION: Increasing usage and societal importance of internet ignite a need for its rigorous research. Influence of internet on society and individual is unquestionable, and it brings positive and also negative outcomes. Individual can benefit from internet use in economic, cultural, social and personal areas (Helsper, 2012) but internet can also contribute to populist, hateful and extremist attitudes (Pariser, 2011). Unequal distribution of internet resources and unequal online skills also create new kind of social inequality (9. kolo, 2018). This social inequality, also called digital divide, may widen a gap between privileged, educated part of society and unprivileged, poor and uneducated part of society, and is regularly monitored and studied by international research.

AIM: This chapter aims to present findings of Round 9 of the European Social Survey on internet usage in Europe (including Slovakia) and on differences between online and offline Slovaks. We decided on several research questions: How often Slovak people use internet? How often Slovak people use internet compared to other European countries? Are there differences in internet use among

different areas of Europe? Do income and education have influence on internet use in Slovakia? Are there differences in characteristics among users and non-users of internet in Slovakia?

METHOD: Data from ESS data round 9, module “Media and social trust” were analyzed and interpreted. Data were collected using two items. First item: People can use the internet on different devices such as computers, tablets and smartphones. How often do you use the internet on these or any other devices, whether of work or personal use? Responses were given on a 5-point scale (1 – never, 2 – only occasionally, 3 – a few times a week, 4 – most days, 5 – every day). Second item: On typical day, about how much time do you spend using the internet on computer, tablet, smartphone or other device, whether for work or personal use? Answers were given in hours and minutes.

RESULTS: According to our data, 22 % of Slovak people claim not to use internet at all, while 78 % claim to use internet at least occasionally during week. Average daily amount of time spend on internet for Slovak people is 157 minutes. Surprisingly, two analyses have confirmed that Slovakia, compared to all other studied European countries, has rated next to last in frequency of internet use. Compared to average European, average Slovak

spends daily 40 minutes less time doing internet-related activities. Our results have also discovered northern Europe scores highest in internet use, southern Europe scores relatively less. Comparing western and eastern countries, western countries are more active internet users.

Income and education were confirmed to impact internet use in Slovakian sample. Group of people with income higher than 1100 euro spends on internet on average 55 minutes a day more than a group with income from 720 euro to 1100 euro. Also, group of people with highest level of education being completed primary school spends on internet on average 56 minutes a day more than a group with highest level of education being completed high school.

We have also analyzed differences between users and non-users of internet in Slovak sample in these variables – political participation, feeling of happiness, feeling of health, feeling of life satisfaction and social interactions. We have concluded that active internet users scored higher in political participation, in feeling of happiness, in feeling of health and in social interactions. It is apparent that certain type of digital divide, characterized by specific measures, does exist in Slovakia. Our more interesting finding is that non-users scored higher in feeling of life satisfaction.

CONCLUSION: Internet non-users scoring higher in feeling of life satisfaction reminds us that internet usage is not associated only with benefits. Internet, space filled with different types of content and allowing variety of activities, affects us in complicated manner. Effect of internet on each user is probably result of combination of its quality and quantity in our life.

Literatúra

- Anduiza, E., Gallego, A. and Cantijoch, M., (2010). Online Political Participation in Spain: The Impact of Traditional and Internet Resources. *Journal of Information Technology & Politics*, 7(4), 356–368.
- Di Maggio, P., & Hargittai, E. (2001). "Social implications of the Internet." *Annual Review of Sociology*, 27, 307–336.
- Digital Economy and Society Index, Use of internet services. DESI (2020). Získané z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>
- ESS Round 9: European Social Survey (2020): ESS-9 2018 Documentation Report. Edition 2. O. Bergen, European Social Survey Data Archive, NSD – Norwegian Centre for Research Data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS9-2018.
- ESS Round 9: European Social Survey Round 9 Data (2018). Data file edition 2. O. NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS9-2018.
- Eurobarometer (2016): Flash Eurobarometer 437. Internet users' preferences for accessing content online. https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2123_437_ENG
- Helsper, E.J. (2012) A corresponding fields model for the links between social and digital exclusion. *Communication Theory* 22(4), 403–426.
- Chadwick, D., Quinn, S. and Fullwood, C. (2016). Perceptions of the risks and benefits of Internet access and use by people with intellectual disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 45(1), 21–31.
- Internet World Statistics. (2010). Získané z: <https://www.internetworldstats.com/stats9.htm>
- Jordan, Peter (2005). "Großgliederung Europas nach kulturräumlichen Kriterien" [The large-scale division of Europe according to cultural-spatial criteria]. *Europa Regional. Leipzig: Leibniz-Institut für Länderkunde (IfL)*. 13(4), 162–173.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T. and Scherlis, W. (1998). Internetparadox: A social technology that reduces social involvement and psychological wellbeing?. *American psychologist*, 53(9).
- Loader, B. and Dutton, W. (2012). A decade in internet time. *Information, Communication & Society*, 15(5), 609–615.
- Maccoby, E.E. (2007) Historical overview of socialization research and theory. In: Grusec, JE, Hastings, PD (Eds.) *Handbook of Socialization: Theory and Research*. (pp. 13–14) New York: The Guilford Press.
- Mansell, R (2017) Inequality and digitally mediated communication: divides, contradictions and consequences. *Javnost – The Public* 24(2), 146–161.
- Mihelj, S., Leguina, A., & Downey, J. (2019). Culture is digital: Cultural participation, diversity and the digital divide. *New Media & Society*, 21(7), 1465–1485. <https://doi.org/10.1177/1461444818822816>
- Pariser, E (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. London: Penguin Books
- Portes, A. (1998) Social capital: its origins and applications in modern sociology. In: Lesser, EL (Eds.) *Knowledge and Social Capital*. (pp. 43–67) Boston, MA: Butterworth-Heinemann.
- Roberts, E. (1998). Digital Divide. Získané z: <https://cs.stanford.edu/people/eroberts/cs181/projects/digital-divide/start.html>
- Rogers, M., Lemmen, K., Kramer, R., Mann, J., Chopra, V. (2017) Internet-Delivered Health Interventions That Work: Systematic Review of Meta-Analyses and Evaluation of Website Availability. *Journal of Med Internet Res*, 19(3), 90.
- Van Deursen, A, Van Dijk, J. (2014) The digital divide shifts to differences in usage. *New Media & Society*, 16(3), 507–526.
- van Dijk, J. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics* 34(4–5), 221–235.
- Zákon č. 245/2008 Z. z. *Národná klasifikácia vzdelania v Slovenskej republike* (2008)
- Zákon č. 224/2019 Z. z. *Stupnice platových taríf* (2019)

ISBN 978-80-89524-52-5 (online, Pdf)
<https://doi.org/10.31577/2020.978-80-89524-52-5>

CSPV SAV

